

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет

**УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ,
БЕЗПЕКОЮ ТА ЦИФРОВОЮ
ТРАНСФОРМАЦІЄЮ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ
ВИКЛИКІВ**

Мукачево, 2025

Рекомендовано до друку Вченою Радою Мукачівського державного університету
(Протокол №16 від 27 травня 2025 року)

Рецензенти:

ХАДЖИРАДЄВА Світлана – доктор наук з державного управління, професор, проректор з навчальної роботи Державного університету інтелектуальних технологій та зв'язку (м. Одеса)

ЗАРІЧНА Олена – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Управління економічним розвитком, безпекою та цифровою трансформацією в умовах глобальних викликів: колективна монографія / за заг. ред. д-р. екон. наук, проф. Проскури В.Ф.; [Білецька Н., Братюк В., Гоблик-Маркович Н., Голубь В., Джунковська К., Кампов Н., Кошкарів С., Лета В., Лизанець А., Лужанська Т., Ніжний Д., Нодь О., Олійник Д., Попович О., Прокопець Р., Проскура В., Пугачевська К., Стегней М., Туряниця І.]. – Мукачево: Мукачівський державний університет, 2025. – 279 с.

ISBN 978-617-7495-92-4

DOI 10.31339/2025/978-617-7495-92-4

У монографії висвітлено актуальні проблеми теоретичного і прикладного характеру, пов'язані із забезпечення стійкого розвитку економіки, формування ефективної системи національної безпеки та впровадження цифрових технологій в управлінські процеси. Авторський колектив розглядає сучасні виклики глобалізації та їх вплив на соціально-економічну стабільність держави та регіонів. У виданні висвітлено питання національної безпеки та суспільного розвитку, аналізуються трансформаційні процеси в цифровій економіці, інноваційні та інвестиційні механізми підвищення стійкості територій і громад, а також сучасні підходи до управління бізнес-процесами суб'єктів господарювання. Монографія буде корисною для науковців, практиків, представників органів державної влади, місцевого самоврядування, а також для всіх, хто цікавиться питаннями економічного розвитку, безпеки та цифрової трансформації.

ISBN 978-617-7495-92-4

© Колектив авторів, 2025

© Кафедра менеджменту, управління економічними процесами та туризму, 2025

© Мукачівський державний університет, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНИМ РОЗВИТКОМ	
1.1 Голубь В., Кампов Н. Постіндустріальне управління формування Нової парадигми сталості.....	5
1.2 Братюк В. Архітектура стабільності: фінанси, страхування, стратегія планування, контролю та політики суспільного добробуту	22
1.3 Попович О. Теоретичні аспекти сталого розвитку підприємництва в умовах забезпечення продовольчої безпеки	52
РОЗДІЛ 2. ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА У ВИМІРАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	
2.1 Олійник Д., Кошкарів С., Ніжний Д. Технологія 3D-візуалізації в реальному часі: майбутнє метавсесвіту	94
РОЗДІЛ 3. ІННОВАЦІЇ ТА ІНВЕСТИЦІЇ В УПРАВЛІННІ ПРОЦЕСАМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІЙ ТА ГРОМАД	
3.1 Стегней М., Нодь О., Прокопець Р. Сталий розвиток територіальних громад в умовах економічної турбулентності	115
3.2 Лужанська Т., Лета В., Туряниця І. Перспективи розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнній відбудові	136
3.3 Джунковська К., Пугачевська К. Впровадження програм та проєктів розвитку територіальної громади в умовах децентралізації	157
3.4 Пугачевська К. Потенціал імплементації зарубіжного досвіду у сфері управління проєктами розвитку територіальної громади	174
РОЗДІЛ 4. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	
4.1 Лизанець А., Проскура В. Адміністрування бізнес-процесів в контексті сучасного менеджменту організацій	191
4.2 Гоблик-Маркович Н. Концептуальні засади стратегічного управління інноваційною діяльністю в підприємницькому середовищі	210
4.3 Проскура В., Лизанець А., Білецька Н. Концептуальні підходи до виявлення умисного банкрутства контрагентів	229
ЛІТЕРАТУРА	252

моделей. Розглянуто їх релевантність та потенціал імплементації в українському соціоекономічному середовищі, з урахуванням особливостей посткризового розвитку та геополітичних ризиків.

Запропонована авторська концептуальна модель може слугувати теоретико-практичною основою для модернізації державної економічної політики, удосконалення систем корпоративного управління та розвитку індивідуального стратегічного мислення. Її універсальність і практична спрямованість дозволяють адаптувати підхід до різних управлінських контекстів та рівнів відповідальності.

ОЛЕСЯ ПОПОВИЧ

доктор філософії, старший викладач

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах розвитку економіки України значну актуальність мають питання управління сталим розвитком сільськогосподарських організацій, оскільки саме вони визначають продовольчу безпеку країни та забезпечують комплексний соціально-економічний розвиток держави.

Особливої актуальності ці питання набувають за наявності кризових процесів в агропромисловому комплексі, посилюються незбалансованістю економіки галузі та недофінансуванням як поточної діяльності, так й інвестиційних процесів. Класичні стандарти сталого розвитку передбачають, що економіка однаково повинна орієнтуватися як на задоволення потреб теперішнього часу, так і на збереження можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Сталий розвиток – комплексне поняття, що

включає забезпечення потреб людей, що живуть, не позбавляючи майбутні покоління можливості задоволення своїх потреб; узгодження способу життя з екологічними можливостями території; певні обмеження експлуатації природних ресурсів, пов'язані зі здатністю біосфери справлятися з наслідками людської діяльності [37].

У науковій літературі з аграрної тематики та сільськогосподарської практики широко використовується термін «стійке сільське господарство» (sustainable agriculture) [52]. Однак до теперішнього часу не склалося єдиного визначення даного поняття. У багатьох публікаціях стійке сільське господарство розглядається як «альтернативне землеробство», яке характеризується переходом від техногенної індустріальної системи землеробства до екологічно стійкої системи з мінімальним використанням невідновлюваних енергетичних ресурсів, «екологічне землеробство», «біологічне землеробство», «динамічно адаптивне» та «динамічно адаптивне з мінімальним використанням матеріально-енергетичних ресурсів нефермерського походження» [48, 52]. У всіх цих визначеннях головним є перехід від інтенсивної техногенної системи до екологічно стійкої системи сільського господарства, в якій протягом тривалого часу зберігається корисність агроландшафту, використовуються низьковитратні технології.

Визначення «сталий розвиток» щодо аграрної сфери, яке було сформульовано на сесії FAO (Food and Agricultural Organization – Організація з питань продовольства і сільського господарства при ООН) 1996 році, акцентує на ряді ключових аспектів, пов'язаних зі збалансованим розвитком сільського господарства та сільського розвитку. Це визначення відображає стратегічний підхід до забезпечення продовольчої безпеки та підвищення рівня життя населення. Головною метою є забезпечення сталого виробництва продовольства, яке б відповідало потребам населення. Це важливо для запобігання голоду та забезпечення продовольчої безпеки [53].

Стале сільське господарство вимагає розвитку нових знань та підходів. Освітні ініціативи допомагають підвищувати навички сільських жителів, а економічні інновації допомагають покращувати ефективність виробництва. Використання нових технологій може сприяти підвищенню продуктивності, зменшенню втрат виробництва та поліпшенню якості продукції. Сталість розвитку передбачає, що населення має постійний доступ до належної якості продовольства [64].

Розвиток сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах включає не тільки вирощування продовольства для власного споживання, але й створення товарів для ринку. Стале сільське господарство має сприяти забезпеченню робочих місць та підвищенню доходів сільського населення.

Розвиток повинен здійснюватися з урахуванням екологічних аспектів, збереження родючості ґрунтів, водних ресурсів та природного середовища в цілому.

Отже, це визначення сталого розвитку в аграрній сфері акцентує увагу на комплексному підході до забезпечення продовольчої безпеки, розвитку сільськогосподарського сектору та збереження довкілля.

Автори Р. С. Зубков, А. В. Завгородній та О. О. Долинська розглядають інституційні перетворення, створені задля забезпечення сталого розвитку, позначають ряд основних інституційних проблем, які перешкоджають ефективному управлінню сталим розвитком, обґрунтовують необхідність подальших інституційних перетворень, покликаних сприяти економічному зростанню з одночасним забезпеченням екологічної безпеки та соціальної стабільності [41 с. 305].

Натомість, І. І. Набок розглядає питання формування та реалізації регіональної промислової політики, що забезпечує економічну безпеку за умов кризи [50, с. 5]. Ці підходи можуть використовуватися при формуванні та реалізації політики сталого розвитку сільськогосподарських організацій. Крім того, використання на рівні сільськогосподарських організацій

інструментів та методів ощадливого виробництва сприятиме підвищенню рівня їх стійкості.

Існує підвищений інтерес до відповідної ролі бізнесу в суспільстві та підвищена чутливість до питань сталого розвитку, які визнають вплив зміни клімату та його наслідки для суспільства. Ось чому нам потрібні більш надійні кількісні методи вимірювання впливу намірів сталого стартапу серед студентів університетів, які передбачають сприяння збереженню природних та екологічних ресурсів. Потрійний підхід до сталого сільськогосподарського підприємництва спрямований на економічний, соціальний та екологічний прогрес і мотивацію в культурі підприємництва.

Основною метою є створення сталого розвитку через підприємницьку діяльність [51, с. 69], наголошуючи на тому, що стійка підприємницька діяльність залишається важливою для природного середовища, громадського середовища та економічного розвитку. Крім того, стійкі підприємці очікують, що ситуація зміниться [49], і тоді вони відіграватимуть життєво важливу роль у сталому економічному зростанні. Виходячи з аналізу визначень сталого розвитку суспільства, країни, а також моделі сталого розвитку регіону, пропонується авторське визначення поняття сталого розвитку організацій агропромислового комплексу. Під сталим розвитком сільськогосподарських організацій ми розуміємо процес економічного, соціального та екологічного прогресу, який задовольняє поточні потреби людей у якісному продовольстві, не погіршуючи здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Економічна складова включає збільшення обсягу виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення ефективності аграрного виробництва та вкладу сільського підприємництва в економіку регіону та країни; соціальна – досягнення повної зайнятості сільського населення, наближення села до міських стандартів життя; екологічна – раціональне використання природних ресурсів та збереження природного середовища. Сталий розвиток

досягається, якщо протягом тривалого часу забезпечується відтворення виробничого потенціалу, людських та природних ресурсів. Вирішальну роль стійкості сільського господарства та його окремих галузей відіграє соціально-економічна та аграрна політика держави.

Сталий розвиток досягається, за умови довготривалого збереження ефективної взаємодії елементів відтворювальних процесів, що охоплюють виробничий потенціал, людські ресурси та природне середовище, а вирішальну роль у забезпеченні сталості підприємництва агропродовольчої сфери відіграє соціально-економічна та аграрна політика держави. Поняття організаційно-економічної соціалізації підприємництва визначається за сукупністю складових: організаційна соціалізація – поширення, утворення, формування підприємницьких суб'єктів різних організаційно-правових форм господарювання, що практично означає наявність, розповсюдження господарських товариств, кооперативів, приватних, державних підприємств тощо; економічна соціалізація – рівень соціально-економічної результативності господарювання підприємств, їх внесок у створення додаткового продукту [30, с. 12]. Найважливішою умовою сталого соціально-економічного розвитку регіону є його стабільне продовольче забезпечення. Забезпечення продовольчої безпеки регіону та досягнення конкурентоспроможних показників агропродовольчого виробництва є найважливішим завданням у рамках стратегії модернізації АПК на основі сучасних інноваційних технологій розвитку сільського господарства. Необхідною умовою його досягнення є зростання продовольчої самозабезпеченості регіону, що є формою реалізації продовольчої безпеки регіону. Вона досягається на основі розширеного сільськогосподарського відтворення та зростання конкурентоспроможності [39].

Підприємці є важливими агентами економічного зростання та інновацій. Загалом, підприємці готові зробити внесок в економічне зростання та продовольчу безпеку регіону. Вони також можуть сприяти

сталому розвитку, оцінюючи потрібний розрив (потрібний розрив – це різниця між економічним, соціальним та екологічним прибутком) від бізнесу у прибутковості кожної бізнес-можливості. Таким чином, ключову роль у забезпеченні сталого розвитку відіграє підприємництво. Підприємництво – це ініціативна діяльність, спрямована на створення, розвиток та управління бізнесом з метою отримання прибутку та/або соціального ефекту.

Актуальність підприємництва для сталого розвитку була визнана в академічних дослідженнях, а також у політичній та бізнес-практиці протягом останніх двох десятиліть. Кілька напрямків досліджень, зокрема соціального, екологічного та сталого підприємництва, наголошують на тому, що підприємливі особи та підприємства можуть відкривати, створювати та використовувати можливості сталого розвитку за допомогою соціальних і технологічних інновацій, що призводять до інституційних та ринкових трансформацій.

Окремі підходи [35, 27], присвячені дослідженню підприємництва для сталого розвитку, мають дві спільні риси: зображення процесів підприємництва та опис викликів і можливостей на різних рівнях економічних систем. По-перше, процеси підприємництва відіграють центральну роль у літературі з дослідження ролі та місця підприємництва для сталого розвитку. Деякі джерела описують процеси створення цінності в більш широкому суспільному та глобальному контекстах і часто пов'язують підприємницькі дії з вирішенням глобальних завдань. Інші науковці [42, 45, 46] описують процеси дослідження підприємництва для сталого розвитку галузей, сфер економічної діяльності, територіальних економічних систем в контексті виправлення збоїв, пов'язаних із погіршенням навколишнього середовища.

Значна частина літератури з дослідження підприємництва для сталого розвитку зосереджена на процесах венчурного розвитку (процес фінансування та розвитку нових підприємств, які мають високий потенціал

зростання, але також ризик провалу). Венчурний розвиток є важливим фактором інновацій, економічного зростання та сталого розвитку. Він допомагає новим підприємствам розвиватися і впроваджувати інновації, які можуть мати позитивний вплив на економіку.

У науковій літературі існує багато досліджень підприємницьких процесів, які сприяють сталому розвитку. Однак зв'язки між цими процесами досі не повністю описані. Існуючі концептуальні рамки обґрунтування діяльності підприємництва для сталого розвитку ґрунтуються на теорії Шумпетера, яка стверджує, що підприємницькі процеси можуть зруйнувати існуючі ринкові структури та моделі споживання та замінити їх більш стійкими альтернативами [48].

Незважаючи на те, що ці існуючі системи встановили часткові причинно-наслідкові зв'язки між великими проблемами, провалами ринку та виявленням можливостей, дослідницьке співтовариство з підприємництва для сталого розвитку ще не пов'язало ці процеси з результатами, включаючи ринкові та суспільні перетворення в напрямку сталого розвитку. У систематизації досліджень розробників теорій підприємництва усе більше значаться соціальні чинники функціонування підприємств. Соціальна значимість підприємництва загалом відповідає рівню усупільнення господарських відносин, але за ринкової моделі – це перш за все якісна оцінка добробуту, доступності товарів і послуг, інклюзивності.

У контексті організаційно-економічного розвитку підприємств, соціалізація характеризується складом і поширенням організаційно-правових структур. Тобто, соціалізація характеризується тим, які організаційно-правові структури існують на ринку, і як вони розподілені між підприємствами. Соціалізація – це процес, в результаті якого окремі особи або групи людей інтегруються в суспільство. Також у цьому сенсі соціалізація означає мотивацію до створення такої організації, що виконує соціальну місію, тобто соціальне підприємство або підприємство

соціального типу. «Аналіз динаміки еволюції і концептуальних засад підприємництва дає підстави для твердження 35 про те, що в історичному контексті відбувається його організаційно-економічна соціалізація. Проте концепт підприємництва на етапі становлення ранньої теорії полягав у капіталістичній, економічній природі цього явища. Лише з перебігом років сформувалися соціально-економічні критерії і наукове бачення підприємництва як соціально-економічного феномена» [44, с. 69].

Встановлення рівня розвитку підприємництва повинно базуватися на таких головних принципах [35]:

- 1) врахування місця економічного розвитку в загальному економічному зростанні;
- 2) наявності різних видів економічного розвитку країни;
- 3) вибору критерію розвитку;
- 4) наявності складових інноваційного розвитку країни;
- 5) відносного характеру міри інноваційності розвитку;
- 6) наявності у підприємств належного інформаційного забезпечення оцінювання рівня їх інноваційного розвитку;
- 7) наявності у країні належного методологічного забезпечення оцінювання рівня їх інноваційного розвитку.

Господарська діяльність передбачає взаємодію соціального та економічного результату, що можливо охарактеризувати як соціальну дію. Тобто дії працівників підприємства щодо провадження господарської діяльності, організації процесів постачання товарів і послуг на ринок, можливо охарактеризувати як процес організаційно-економічної соціалізації підприємництва.

Таким чином, концептуальні засади організаційно-економічної соціалізації відповідають концепції підприємництва. Продовольча безпека України визначається станом економіки країни, при якому забезпечується продовольча незалежність України, гарантується фізична та економічна

доступність для кожного громадянина країни харчових продуктів, що відповідають вимогам законодавства України про технічне регулювання, в обсягах не менше раціональних норм споживання харчових продуктів, необхідних для активного та здорового способу життя [28].

Продовольча безпека країни в широкому розумінні охоплює поняття продовольчої незалежності, а також, що дуже важливо, доступність продовольства для кожного громадянина країни: фізичну, тобто там, де проживає громадянин, значущі продукти харчування повинні бути в необхідному обсязі, і економічну, що означає можливість придбання продуктів харчування в необхідній кількості за доступними цінами. Необхідна кількість (раціональна норма споживання) продуктів харчування визначається, виходячи з добової калорійності харчування людини та кількості білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, макро- та мікроелементів, що споживаються людей на добу.

Продовольча безпека є складною різноплановою проблемою, що стосується національних інтересів усіх країн, кожного регіону та окремої людини, кожної соціальної групи населення [48, с. 54]. Для України та її регіонів ця проблема залишається однією з найважливіших одночасно із завданнями у сфері оборонної, економічної та національної безпеки. Не слід недооцінювати можливості продовольчої залежності як наслідків непередбачуваних зовнішніх кризових ситуацій, змін кон'юнктури глобального агропродовольчого ринку та недобросовісної конкуренції. Лібералізація зовнішньоекономічних відносин України зумовила посилення конкуренції на ринку агропродовольчої продукції України [62].

В умовах пандемії та кризи COVID-19, а також під впливом глобального зростання попиту на продукти харчування проблема сталого розвитку сільського господарства набула надзвичайної актуальності. Вирішення цієї проблеми передбачає високоефективне управління

фінансовими ризиками, що значною мірою визначає стійкість розвитку сільського господарства.

Серед цих ризиків – зміна середньої вартості продовольства, що знижує платоспроможний попит на сільськогосподарську продукцію. Фінансові ризики також включають зниження тарифів на імпорт сільськогосподарської продукції, що призведе до посилення конкуренції на сільськогосподарських ринках. Ще один ризик пов'язаний з фінансуванням програм безпеки харчових продуктів, збільшення якого передбачає збільшення витрат сільськогосподарських підприємств на контроль якості, а зменшення якого може призвести до зниження продовольчої безпеки. Існуючі публікації висвітлюють важливу роль корпоративної соціальної відповідальності аграрних підприємств у забезпеченні продовольчої безпеки. Еволюція концепцій продовольчої безпеки.

Отже, на основі проведених досліджень встановлено що продовольчу безпеку слід розглядати як стан, коли всі люди мають постійний фізичний та економічний доступ до безпечних, екологічно чистих та поживних продуктів харчування, які в достатній мірі відповідають їх дієтичним потребам і позитивно впливають на активне та здорове життя. Продовольча безпека також передбачає, що харчування має бути безпечним для споживання. Це включає в себе питання якості, гігієнічних стандартів та відсутності забруднень. Харчування повинно задовольняти індивідуальні потреби кожної людини, що має включати дієтичні обмеження, алергії чи інші особливості.

Право на продовольчу безпеку включає можливість приділяти увагу активному та здоровому способу життя, де харчування грає важливу роль. Визначення «продовольчої безпеки» вказує на чотири виміри продовольчої безпеки:

1) наявність продовольства стосується наявності достатньої кількості продовольства належної якості, що постачається шляхом внутрішнього виробництва, імпорту або продовольчої допомоги;

2) доступ до їжі стосується осіб, які мають достатні ресурси для придбання відповідних продуктів для повноцінного харчування;

3) використання пов'язане з харчовим благополуччям індивіда, досягнутим за допомогою адекватної дієти, чистої води, санітарії та охорони здоров'я;

4) стабільність – це умова, за якої параметри доступності, доступу та використання достатньо задовольняються і за якої вся система є стабільною, таким чином гарантуючи, що домогосподарства завжди є продовольчими.

Короткострокова нестабільність може призвести до гострої відсутності продовольчої безпеки, а середньо- та довгострокова нестабільність може призвести до хронічної відсутності продовольчої безпеки. Кліматичні, екологічні, економічні, соціальні та політичні фактори можуть бути джерелом нестабільності. Нещодавно група експертів з продовольчої безпеки та харчування висвітлила два додаткових виміри. По-перше, це важливість волі, яка є здатністю суб'єктів харчової системи приймати власні рішення щодо їжі. Подруге, це стійкість, яка є довгостроковою здатністю продовольчих систем забезпечувати продовольчу безпеку таким чином, щоб не ставити під загрозу економічні, соціальні та екологічні основи, які створюють продовольчу безпеку для майбутніх поколінь. Стійкість розглядається в цьому широко прийнятому визначенні продовольчої безпеки. Згадка «завжди» означає не лише короткострокову нестабільність харчових систем, але й довгостроковий вимір. Короткострокові та довгострокові чинники продовольчої безпеки та її проміжні результати тісно взаємопов'язані. У той час як довгострокові чинники визначають тенденції, короткострокові потрясіння є частиною цієї тенденції та часто мають довгострокові наслідки. Довгострокові фактори можуть самі

спричинити короткострокові потрясіння – сумним прикладом є посухи у 2022 році. Реакція політики на короткострокові шоки повинна враховувати довгострокові наслідки та цілі [53]. У всьому світі гостра відсутність продовольчої безпеки зростає. У багатьох країнах і «гарячих точках голоду» ситуація, швидше за все, погіршуватиметься. Стрімке зростання цін на продукти харчування особливо впливає на найбідніші домогосподарства в країнах, що розвиваються, оскільки вони часто витрачають на їжу більше 50% свого доходу. За оцінками, понад 40% населення світу не можуть дозволити собі здорове харчування у 2020 році. Відсутність продовольчої безпеки збільшує гуманітарні потреби та розпалює соціальні заворушення, нестабільність і конфлікти, і навпаки. Це також може послабити повагу до прав людини та посилити гендерну нерівність [53].

Згідно з формулюваннями FAO (Food and Agricultural Organization), стійка продовольча система забезпечує продовольчу безпеку та харчування для всіх таким чином, щоб економічні, соціальні та екологічні основи для створення продовольчої безпеки та харчування для майбутніх поколінь не були під загрозою. Таким чином, стала система харчування має забезпечувати та сприяти всім елементам екологічної, соціальної та економічної стійкості [66].

Існує сім основних категорій чинників, які впливають на здатність продовольчих систем забезпечувати здорове та стійке харчування для всіх, охоплюючи всі елементи (навколишнє середовище, люди, ресурси, процеси, інфраструктура, установи тощо) та діяльність, пов'язану з виробництвом, обробкою, розповсюдженням, приготуванням та споживанням їжі. Це біофізичні та екологічні фактори; дослідження, інновації та технології; економічні та ринкові чинники; продуктивність харчового ланцюга створення вартості; політичні та інституційні чинники; соціально-культурні та демографічні фактори. На продовольчу безпеку на різних рівнях і з різною силою впливають зовнішні фактори. Деякі формують умови макrorівня, в

яких існують наші харчові системи. Інші впливають на ланцюг постачання харчових продуктів, тобто на системи виробництва харчових продуктів, а також на всі інші види діяльності, які переміщують їжу від виробництва до споживання, а деякі інші безпосередньо впливають на окремих осіб і домогосподарства та формують спосіб, у який споживачі купують, готують і споживають їжу. Фактори впливу, такі як екстремальні погодні умови, втрата біорізноманіття, витрати на виробництво – це лише деякі з них – глибоко взаємопов’язані та багатогранно взаємодіють один з одним у всій харчовій системі. Продовольча безпека є одним з найважливіших пріоритетів для людства. Вона визначається як стан, при якому всі люди в будь-який час мають фізичний, економічний та соціальний доступ до достатньої кількості безпечної та поживної їжі, яка задовольняє їхні харчові потреби та уподобання для ведення активного та здорового життя. Забезпечення продовольчої безпеки є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу. Одним із таких підходів є підхід єдиного здоров’я [43]. Підхід єдиного здоров’я – це інтегрований, об’єднуючий підхід, спрямований на стабільний баланс та оптимізацію здоров’я людей, тварин, рослин, та екосистеми. Він визнає, що здоров’я людей, домашніх і диких тварин, рослин і навколишнього середовища в цілому (включаючи екосистеми) тісно пов’язані та взаємозалежні. Зміни в одній з цих сфер можуть мати негативний вплив на інші. Наприклад, забруднення навколишнього середовища може призвести до поширення інфекційних захворювань, а хвороби тварин можуть поширитися на людей.

Це означає, що необхідно впроваджувати заходи, які будуть сприяти здоров’ю та благополуччю всіх цих сфер. ЄС разом зі своїми державами-членами та європейськими фінансовими установами розвитку реагує на коротко-, середньо- та довгострокові виклики продовольчої безпеки за допомогою підходу Team Europe за чотирма напрямками дій: напрямом солідарності для збільшення екстреної допомоги. та макроекономічна

підтримка; сталє виробництво для зміцнення місцевих систем виробництва продуктів харчування та стійкості; торговельний напрямок, щоб підтримувати ринки відкритими та вивозити зерно з України, особливо через шляхи солідарності та підтримку Чорноморської зернової ініціативи ООН та Туреччини; і багатосторонній напрям для тісної співпраці з міжнародними партнерами, зокрема ООН [30]. ЄС запустив багато ініціатив для забезпечення продовольчої безпеки, посилення стійкості продовольчих систем і гарантування доступності поставок. Це забезпечує відчутний прогрес у досягненні Цілі сталого розвитку (ЦСР) «Подолання голоду» [29], яка, серед іншого, спрямована на припинення голоду та недоїдання, збільшення сталого сільськогосподарського виробництва та зменшення його впливу на навколишнє середовище. Крім того, ЄС прагне досягти ЦСР, а також зберігати та раціонально використовувати океани, моря та морські ресурси [68].

Слід також зазначити, що ризики дефіциту фінансових ресурсів для сільськогосподарського підприємництва можуть бути обумовлені зниженням: доступу до фінансів для фермерів, доступу до диверсифікованих фінансових продуктів, а також доступу до ринкових даних і мобільного банкінгу. Проблема полягає в тому, що високі фінансові ризики, які особливо зросли в умовах кризи (зокрема, на тлі кризи COVID-19), перешкоджають сталому розвитку сільського господарства та не забезпечують продовольчу безпеку. Таким чином, актуальним є пошук шляхів зниження фінансових ризиків аграрного підприємництва [63].

Отже, основні цілі державної аграрної політики України доцільно спрямовувати на: підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції; забезпечення якості продовольчих товарів; забезпечення сталого розвитку підприємництва в умовах забезпечення продовольчої безпеки; зайнятість сільського населення; підвищення рівня життя, зайнятих у сільському господарстві; збереження та відтворення

використовуваних для потреб сільського господарства природних ресурсів; розвиток інфраструктури; підвищення прибутковості сільськогосподарських товаровиробників за рахунок створення ефективно функціонуючого ринку сільськогосподарської продукції та сировини; створення сприятливого інвестиційного клімату та підвищення інвестицій у сфері сільського господарства; підтримання паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію (послуги). Інформаційно-методичне забезпечення оцінки сталого розвитку підприємств агропродовольчої сфери є важливим інструментом для забезпечення сталого розвитку агропродовольчого виробництва та продовольчої безпеки, що дозволяє оцінити, наскільки діяльність підприємств відповідає принципам та Цілям сталого розвитку, та потребує деталізації концептуальних засад сталого розвитку, щоб розробити заходи для покращення системи підприємництва.

З розвитком індустріалізації, надмірним споживанням природних ресурсів і безперервною деградацією навколишнього середовища в усьому світі суспільство увійшло в критичний період перешкод для сталого розвитку. Те, як промисловість розвивається, щоб адаптуватися до глобальних змін навколишнього середовища та пом'якшити протиріччя між економічним зростанням і споживанням ресурсів, є викликом для всього світу. У 1987 році Всесвітня комісія з навколишнього середовища та розвитку опублікувала працю «Наше спільне майбутнє». Відтоді міжнародне співтовариство почало зосереджуватися на сталому розвитку, і в 1992 році Рада з екологічного планування ООН представила Порядок денний 21 Декларації Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище та розвиток, який містить 120 індексів сталого розвитку для оцінки економічного розвитку, соціальні інвестиції, якість навколишнього середовища, захист навколишнього середовища та вплив на зміну клімату [46]. Основною теорією сталого розвитку стала промислова стійкість, намагання досягти сталого економічного прогресу за допомогою більш наукового підходу і без шкоди

для навколишнього середовища. Сільське господарство є однією з найважливіших галузей промисловості в усьому світі. Сільськогосподарське виробництво, забезпечуючи основне постачання продуктів харчування, також призводить до зміни клімату, забруднення води та втрати біорізноманіття, тому сталий розвиток сільського господарства є важливою частиною забезпечення глобальної продовольчої безпеки. З цієї причини дослідження з оцінки стійкості галузей, пов'язаних із сільським господарством та продовольством, поступово стали глобальною дослідницькою точкою із розширенням змісту досліджень, ширшими сферами застосування та більш комплексними підходами.

З 2015 року, коли Україна приєдналася до Порядку денного сталого розвитку, коло науковців, які досліджують продовольчу безпеку через призму сталого сільського господарства, розширилося. Проте слід зазначити, що дослідники тлумачать концепцію сталого розвитку та використовують її у власному тлумаченні, іноді дуже відмінному від змісту та Цілей сталого розвитку, як глобальних, так і національних (адаптованих до умов України). Зокрема, автор М. П. Сичевський в одній зі своїх наукових праць вживає термін «соціальна система харчування» та визначає основні заходи щодо формування системи соціального харчування: «повне забезпечення населення основними видами продуктів харчування вітчизняного виробництва; підвищення якості сировини і готової продукції; енерго- та ресурсозбереження; впровадження інноваційних високоефективних технологій та обладнання; посилення державного впливу на процес повноцінного та якісного забезпечення продовольством усіх верств населення; удосконалення системи управління та підтримка пріоритетних напрямів розвитку харчової промисловості» [59, с. 8].

Таким чином, згідно з визначеними автором мірками, соціальна продовольча система за змістом майже ідентична глобальній продовольчій безпеці на засадах сталого розвитку. Слід також зазначити, що до останнього

часу вчені часто замінювали поняття «продовольча система» на термін «продовольча безпека». Так, О. В. Скидан зазначає, що «продовольча безпека – це система, яка включає функціонально-цільову (агропромисловий комплекс, споживання, збут, розподіл і резерв продовольства) та забезпечувальну (управлінську, фінансову, інформаційну, матеріально-технічну, технологічну, наукову підтримку) підсистеми» [60]. Інші автори [61, с. 42] зазначають, що продовольча безпека належить до відкритих систем, які мають властивості динамічної рівноваги, а механізми дії компонентів системи під впливом різноманітних факторів визначають їх стійкість. З точки зору змісту в даному випадку мова йде про продовольчу систему, основним завданням якої є забезпечення продовольчої безпеки під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Натомість, Л. Бойко [34] також при визначенні змісту складових продовольчої безпеки виокремлює 5 підсистем (забезпечувальну, функціональну, цільову, контролюючу та регулюючу), які за змістом відповідають категоріям продовольчої системи. Єдина відмінність полягає в тому, що автор додає підсистему контролю, яка включає індикатори безпеки харчових продуктів, тобто моніторинг системи. Значну увагу цій проблемі приділяє світове наукове товариство. Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (FAO) адаптувала Цілі сталого розвитку (ЦСР) для глобального сталого розвитку сільського господарства на основі принципу «тиск-стан-реакція». Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розробила агроекологічні індикатори, зосереджені на виробництві якісної сільськогосподарської продукції та екологічному захисті сільськогосподарських ресурсів [53].

На сьогодні розроблено різні підходи та системи індикаторів для оцінки різних аспектів стійкості з різних точок зору, на основі різних цілей і застосованих до конкретних випадків у сільському господарстві. Однак незважаючи на величезні наукові результати в цій галузі, оцінка сталого

сільськогосподарського розвитку залишається неоднозначним терміном в емпіричних дослідженнях, і не було досягнуто консенсусу щодо загальної аналітичної основи, яка б відповідала потребам як політиків, так і дослідників у цій галузі.

Реформи, що проводяться в АПК, привели до зміни характеру участі держави у господарській діяльності, скорочення частки державної власності. Сільськогосподарські організації все більше і більше залучають капітал та субсидії із зовнішніх джерел: банків, кредитних кооперативів, держави, а також комерційні кредити з постачальників матеріальних ресурсів. Зростання обсягів інвестицій призвело до розширення масштабів сільськогосподарської діяльності та дедалі більшої її комерціалізації. Але при цьому поки що не створено необхідних економічних умов, що забезпечують сталий розвиток сільськогосподарських організацій [37, с. 7].

Основними завданнями формування системи сталого розвитку підприємництва в умовах забезпечення продовольчої безпеки є:

- 1) забезпечення продовольчих потреб населення України у високоякісних екологічно чистих продуктах харчування;
- 2) збільшення обсягів та частки експортованих продуктів переробки АПК з одночасним зменшенням частки експорту сировини АПК;
- 3) забезпечення максимально повної, з використанням сучасних технологій, утилізації відходів виробництва та життєдіяльності при освоєнні та використанні земель сільськогосподарського призначення, виробництві, зберіганні та переробці сільськогосподарської сировини.

На сучасному етапі світовою спільнотою напрацьовано багато інструментів оцінювання сталого розвитку країн, видів економічної діяльності, регіонів.

До найбільш поширених можна віднести наступні: Індекс сталого розвитку (Sustainable Development Index, SDI), Індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI), Індекс природного капіталу (Natural Capital

Index), Індекс сталого розвитку світових міст (Sustainable Cities Index), Система еколого-економічного обліку (CEEО). Індекс сталого розвитку (Sustainable Development Index, SDI) спроектований для вимірювання ступеня досягнення сталого розвитку в країнах і регіонах. Він враховує показники, такі як економічний зріст, соціальний розвиток, охорона навколишнього середовища і ефективність у використанні ресурсів. Індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI) розроблений ООН і включає такі показники, як середня тривалість життя, освіта та доходи на душу населення.

Він відображає якість життя та соціальний розвиток населення. Індекс природного капіталу (Natural Capital Index) вимірює стан природних ресурсів і середовища в контексті сталого розвитку. Він допомагає оцінити вплив економічної діяльності на природу та ресурси. Індекс сталого розвитку світових міст (Sustainable Cities Index) оцінює сталість та ступінь сталого розвитку великих міст на основі різних показників, включаючи екологічну стійкість, якість життя та інфраструктуру. Система еколого-економічного обліку (CEEО) розроблена з метою інтеграції екологічного та економічного обліку для більш точної оцінки впливу господарської діяльності на навколишнє середовище та сталого розвитку. CEEО допомагає враховувати витрати і користь екологічних ресурсів у національних статистиках. Однак використання цієї системи може бути ускладненим через відсутність необхідних даних та методичні труднощі у переведенні екологічних показників у вартісні. Наведені інструменти та індекси допомагають оцінити стан сталого розвитку на різних рівнях, від окремих країн до міст та регіонів. Вони є важливими інструментами для визначення потреб у політичних та економічних заходах для досягнення сталого розвитку та забезпечення збалансованого врахування екологічних, економічних і соціальних аспектів у прийнятті рішень.

Важливою умовою формування та реалізації сталого розвитку агропродовольчої сфери та забезпечення продовольчої безпеки є формування науково-методичних підходів до оцінки сталого розвитку підприємництва на рівні країни, видів економічної діяльності та окремих підприємств. З цією метою, оцінка сталого розвитку підприємництва пропонується у розрізі двох взаємопов'язаних блоків:

1) оцінювання сталого розвитку безпосередньо окремих підприємств агропродовольчої сфери (базується на визначенні характеристик соціальної цінності, економічної та еколого-економічної ефективності);

2) оцінювання агропродовольчого потенціалу території (базується на визначенні характеристик природних ресурсів та фінансових можливостей, охоплюючи господарську інфраструктуру території, що є базисом сталого розвитку підприємництва агропродовольчої сфери), що додає структурнопросторової та часової визначеності результатам оцінювання.

Слід зазначити, що в оцінці сталості підприємств агропромислової сфери відіграють важливу роль соціальні аспекти, оскільки вони впливають на якість життя працівників, місцевих спільнот та суспільства загалом. Для забезпечення сталого розвитку необхідно враховувати такі соціальні аспекти: умови праці, безпека та здоров'я працівників, розвиток людського капіталу, сприяння розвитку місцевих спільнот, соціальні програми та благодійність. Оцінка сталості підприємств базується на дослідженні відповідності умов праці до норм безпеки та комфорту, тобто дослідження існування безпечного робочого середовища, передбачення факторів ризику та здійснення заходів для їх зниження, дотримання норм оплати праці та співвідношень робочого часу та відпочинку. Таким чином, необхідно враховувати заходи щодо забезпечення безпеки роботи та здоров'я працівників, тобто заходи захисту та навчання щодо безпеки й правил роботи. Важливим є забезпечення на підприємстві постійного моніторингу

умов праці та здійснення заходів для запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням.

Сталий розвиток підприємництва передбачає інвестиції у людський капітал, зокрема у навчання та професійний розвиток працівників. Підприємства повинні стимулювати навчання, сприяти кар'єрному зростанню, підтримувати творчий потенціал працівників та розвивати навички, що відповідають сучасним вимогам. Підприємства агропродовольчої сфери повинні враховувати вплив своєї діяльності на місцеві громади та сприяти їх розвитку. Цього можливо досягти за рахунок співпраці з підприємствами-партнерами та підтримки місцевих ініціатив, зокрема програм соціального та інфраструктурного розвитку. В умовах сьогодення особливої актуальності набирають благодійна діяльність та спонсорство різних проектів, що спрямовані на підвищення якості життя місцевого населення. Підприємства можуть активно займатися соціальними програмами та благодійністю з метою сприяння сталому розвитку. Це може включати участь у фінансуванні освітніх програм та допомогу у вирішенні соціальних проблем і підтримку незахищених груп населення [56, с.33].

Таким чином, системний підхід до оцінки сталого розвитку підприємств агропродовольчої сфери є важливий для створення ефективних політичних та стратегічних рішень у напрямку розвитку підприємництва. Основні аспекти такого підходу включають наступне:

1. Збір і аналіз даних (екологічні, економічні, соціальні, технічні та політичні дані). Основними джерелами даних можуть виступати дані супутникового зондування, статистики, анкетування фермерів і споживачів, екологічні оцінки та інші джерела інформації.

2. Визначення метрик та показників, які відображатимуть ступінь досягнення цілей сталого підприємництва. Це може бути, наприклад, обсяг використання хімічних добрив, зменшення викидів парникових газів, підвищення врожайності, збереження біорізноманіття і інші показники.

3.Моделювання та аналіз. Використовуючи системний підхід, можна розробити комп'ютерні моделі, які дозволять аналізувати взаємозв'язки між різними факторами та прогнозувати можливі наслідки різних сценаріїв дій.

4.Визначення причинно-наслідкових зв'язків. Дослідження повинні визначити прямі та приховані причинно-наслідкові зв'язки, що впливають на сталість підприємництва у продовольчій сфері. Це допоможе ідентифікувати ключові фактори, які необхідно враховувати при розробці політики.

5. Застосування результатів для розробки стратегій і політики держави в галузі сільського господарства. Ці стратегії повинні сприяти розвитку сталого агровиробництва, забезпечувати екологічну стійкість і враховувати соціальні аспекти.

6. Постійний моніторинг і коригування, тобто процес досліджень має бути постійним і повинен включати моніторинг реалізації стратегій та адаптацію до змінних умов.

Періодичні оцінки результатів дозволять вдосконалювати підходи та виправляти недоліки. Системний підхід до досліджень прогресу в реалізації сталого підприємництва у агропродовольчій сфері допомагає зрозуміти комплексну природу цієї проблеми і сприяє розробці більш ефективних та гармонійних рішень, що враховують потреби господарств, суспільства і навколишнього середовища. З огляду на специфіку агрородовольчої сфери та враховуючи наукові підходи до оцінки сталого розвитку, нами запропоновано виділення окремих блоків, що в сукупності характеризують основні тенденції економічного розвитку підприємництва, рівень інноваційності, орієнтації на екологічну безпеку та соціальну відповідальність. На основі проведених досліджень встановлено, що розробка дієвих стратегій та механізмів сталого розвитку підприємств агропродовольчої сфери потребує якісного інформаційно-аналітичного забезпечення. У зв'язку з цим запропоновано методичні підходи для оцінки сталого розвитку підприємств 50 агропродовольчої сфери на базі

перерахованих показників і підходів, а саме: економічного, соціального, екологічного, інноваційного. Алгоритм оцінки передбачає наступні етапи:

1) Визначення об'єктів оцінки (окремих підприємств, видів економічної діяльності у сфері продовольчої безпеки, галузей або цілісних продовольчих комплексів країн) та критеріальних показників, що найбільш об'єктивно характеризують особливості економічного розвитку, соціальної політики та їх екологічного впливу на природне навколишнє середовище й продовольчу безпеку регіонального чи локального рівня;

2) Формування матриці даних показників досліджуваного та порівнюваного об'єкта у розрізі економічної, соціальної та екологічної складових.

Важливим чинником забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери на рівні національної економіки є забезпечення внутрішнього міжгалузевого балансу між сферами АПК: вирощування сільськогосподарських культур, розведення тварин, ресурсного та матеріально-технічного забезпечення виробничих технологій в АПК, переробки сільськогосподарської продукції та логістики на основі створення ефективних ланцюгів виробництва споживчих товарів з високою доданою вартістю. У цьому контексті збалансування видів економічної діяльності в єдиній траєкторії сталого розвитку має виключне значення для підвищення економічної ефективності використання ресурсів, зниження собівартості кінцевих продуктів для внутрішнього ринку та упровадження системи екологічних стандартів в галузі. Це, у свою чергу, матиме позитивний вплив на формування конкурентоспроможної продовольчої бази як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках. Отже, реальний розвиток екологічного агровиробництва в економічно та соціально значущих масштабах неможливий без державної підтримки на державному та регіональному рівнях. У зв'язку з цим пропонується законодавчо встановити такі основні форми державної підтримки екологічного агровиробництва та

природокористування за рахунок коштів державного бюджету та бюджетів суб'єктів України: створення та підтримка системи добровільної сертифікації екологічного агровиробництва та природокористування; розвиток та підтримка ринку продуктів екологічного агровиробництва та природокористування; підтримка консультаційної служби з екологічного агровиробництва та природокористування; надання довгострокових та короткострокових кредитів на пільгових умовах; компенсація частини витрат на придбання матеріальних ресурсів, страхування посівів та тварин, проведення сертифікації екологічного агровиробництва та природокористування; фінансування наукових досліджень у галузі екологічного агровиробництва та природокористування.

Продовольча безпека та розвиток підприємництва в системі концептуальних засад сталого розвитку Продовольчої системи охоплюють увесь спектр суб'єктів та їхню взаємопов'язану діяльність із створення доданої вартості, залучену до виробництва, агрегації, переробки, розподілу, споживання та утилізації харчових продуктів, які походять із сільського господарства, лісівництва, рибальства, а також інших дотичних видів економічної діяльності. Продовольча безпека складається з підсистем (наприклад, система землеробства, система управління відходами, система постачання сировини тощо) і взаємодіє з іншими ключовими системами (наприклад, енергетична система, система торгівлі, система охорони здоров'я тощо). Таким чином, структурна зміна продовольчої безпеки може виникнути внаслідок зміни іншої системи; наприклад, політика просування більшої кількості біопалива в енергетичній системі матиме значний вплив на продовольчу безпеку. Стала продовольча безпека – це продовольча безпека, яка забезпечує харчування населення таким чином, щоб економічні, соціальні та екологічні основи для створення продовольчої безпеки та харчування для майбутніх поколінь не були під загрозою. Це передбачає економічну (економічну вигоду), соціальну (переваги для суспільства) та

екологічну (нейтральний вплив на природне середовище) стійкість [47, с. 234]. Стала продовольча безпека лежить в основі Цілей сталого розвитку (ЦСР) ООН. Прийняті в 2015 році ЦСР закликають до серйозних перетворень у сільському господарстві та продовольстві, щоб покінчити з голодом, досягти продовольчої безпеки та покращити харчування до 2030 року. Щоб реалізувати глобальні ЦСР та забезпечити глобальну продовольчу безпеку необхідно їх адаптувати до специфіки окремих територій та країн. Це складні та системні виклики, які потребують поєднання взаємопов'язаних дій на місцевому, національному, регіональному та глобальному рівнях [29]. Продовольчу безпеку слід розглядати із врахуванням швидкого зростання населення, урбанізації, зростання добробуту, зміни моделей споживання та глобалізації, а також зміни клімату та виснаження природних ресурсів. Розвиток харчових систем дав багато позитивних результатів, особливо за останні три десятиліття в країнах, що розвиваються. Ці результати включають розширення можливостей працевлаштування поза фермами в міру розвитку харчової промисловості та розширення вибору продуктів харчування за межі місцевих основних продуктів, таким чином задовольняючи вподобання споживачів щодо смаку, форми та якості. Проте пов'язані з цим швидкі структурні перетворення також призвели до зростаючих і значних викликів із потенційно широкомасштабними наслідками для стану продовольчої безпеки та харчування. До них належать: багато харчових продуктів із високим ступенем обробки, висококалорійних і низьких харчових цінностей, які зараз широко доступні та споживаються; обмежений доступ дрібних виробників і сільськогосподарських підприємств до життєздатних ринків; високий рівень харчових втрат і відходів; підвищення рівня безпеки харчових продуктів і проблем зі здоров'ям тварин і людей; а також збільшення енергоємності та екологічного сліду, пов'язаного з подовженням та індустріалізацією ланцюгів постачання продовольства [33, с. 79].

Варто відзначити, що у глобальному вимірі продовольчої безпеки, ці проблеми є результатом взаємодії на різних рівнях і масштабах. Вони вимагають інтегрованих дій усіх зацікавлених сторін на місцевому, національному, регіональному та глобальному рівнях, як державних, так і приватних суб'єктів, і на багатьох фронтах – не лише в сільському господарстві, але й у сфері торгівлі, політики, охорони здоров'я, навколишнього середовища, гендерних норм, освіти, транспорту та інфраструктури тощо. Все це вимагає синергетичного злиття, а не деструктивного зіткнення ідей, що виникають під різними кутами зору. Традиційні програми продовольчої безпеки, як правило, використовують підхід, орієнтований на виробництво, який прагне безпосередньо впливати на продовольчу безпеку за рахунок збільшення пропозиції продовольства. У кількох регіонах світу, зокрема в Африці на південь від Сахари, недостатнє виробництво продуктів харчування все ще є основною причиною продовольчої та харчової безпеки. Однак драматичні темпи змін продовольчої системи за останні десятиліття призвели до складних взаємодій і циклів зворотного зв'язку, які різними способами впливають на продовольчу безпеку та харчування [67].

Сталий розвиток підприємництва у агропродовольчій сфері є складною і багаторівневою системою, оскільки вимагає врахування різних аспектів і підходів для досягнення балансу між господарськими, екологічними та соціальними цілями. До цієї системи включають: сільське господарство, харчову промисловість, системи забезпечення населення продовольством соціальну відповідальність та прагнення до екологічної нейтральності.

Сільське господарство є основною ланкою агропродовольчої сфери. Тому, сталий розвиток сільського господарства передбачає насамперед збалансований підхід до виробництва продуктів харчування шляхом використання екологічно сталих методів сільськогосподарського виробництва, збереження ґрунтів, оптимізації використання води та

збалансованого живлення тварин. Сталість розвитку у агропродовольчій сфері вимагає мінімізації впливу господарської діяльності на довкілля. Це включає в себе збереження природних ресурсів, зменшення викидів шкідливих речовин, підтримку біорізноманіття та збереження природних ландшафтів. Промисловість, що обробляє та переробляє сільськогосподарську продукцію, також повинна працювати на користь сталого розвитку. Це може включати в себе використання ефективних технологій переробки, зменшення втрат продукції, упаковку та транспортування з низьким впливом на довкілля, інноваційні методи зберігання продуктів та контроль якості. Однією із основних цілей сталого розвитку у продовольчій сфері є забезпечення доступності та стабільності продовольства для всього населення. Це означає забезпечення достатньої кількості продуктів харчування, а також збалансованих раціонів харчування. Підприємства у продовольчій сфері повинні враховувати соціальні аспекти, включаючи умови праці для свого персоналу, справедливі ціни для фермерів та споживачів, підтримку сільських громад тощо. Суттєвий вплив на формування продовольчого потенціалу держави та окремих територій здійснює мінливість клімату та екстремальні кліматичні явища, оскільки вони можуть викликати зміни в умовах вирощування рослин та тварин, впливати на врожайність та якість сільськогосподарської продукції, а також на здатність системи харчування впоратися з викликами продовольчої безпеки.

Отже, мінливість клімату та екстремальні кліматичні явища мають суттєвий вплив на формування продовольчого потенціалу. Цей вплив може бути як позитивним, так і негативним, залежно від конкретних обставин і реакції суспільства та агропромислового сектора. Позитивний вплив: збільшення тривалості вегетаційного періоду (підвищення температур може продовжити сезон росту рослин, що сприяє збільшенню врожаю та розширенню зон вирощування деяких культур), розширення можливостей

для вирощування нових видів рослин (підвищення температур дозволяє вирощувати нові види рослин, які раніше були недоступні через короткий термін вегетації). Негативний вплив проявляється в таких аспектах: зміни в погодних умовах (екстремальні явища, такі як засухи, повені та шторми можуть призвести до зниження врожаю та знищення врожаю, що може призвести до продовольчої нестабільності), зміни в розподілі опадів: (нерівномірний розподіл опадів може призвести до втрати врожаю та погіршення якості ґрунту), підвищення температур може призвести до стресу для рослин, зменшення врожаю та погіршення якості продуктів тощо. Для забезпечення продовольчої безпеки в умовах мінливого клімату та екстремальних кліматичних явищ необхідно впроваджувати заходи адаптації, такі як розробка сортів рослин, стійких до стресових умов, вдосконалення систем зберігання та транспорту продуктів, розвиток систем іригації та землеробських методів, що допоможе зменшити вплив негативних факторів клімату на сільське господарство та забезпечити стабільність продовольчого потенціалу.

Отже, структура продовольчої безпеки є динамічною та обумовлена складними та різноманітними тенденціями, такими як урбанізація, зростання чисельності населення, зміна клімату, а також такими силами, як технологічні зміни та інновації, зміна політики тощо. Зазначені тенденції впливають на учасників агропродовольчого ринку, на формування їх компетентностей та їхню поведінку. Учасники агропродовольчої системи також взаємозалежні один від одного і можуть впливати один на одного. Загальна ефективність агропродовольчої системи, виміряна з точки зору сталості, є результатом взаємопов'язаної поведінки всіх учасників системи. Агрофірми, ферми, продовольчі компанії, споживачі – усі вони можуть впливати на продуктивність агропродовольчої системи та ініціювати зміни. Така продуктивність, у свою чергу, генеруватиме позитивний та/або негативний зворотний зв'язок, який впливає на поведінку учасників і

структуру системи в еволюційному процесі (зміна поведінки в динамічних харчових системах).

Таким чином, концептуальний підхід до забезпечення продовольчої безпеки – це спосіб мислення та дії, який розглядає продовольчу безпеку в сукупності її елементів, їх взаємозв’язків та відповідних ефектів. Він не обмежується одним сектором, підсистемою (наприклад, ланцюгом створення вартості, ринком) і, таким чином, розширює структуру та аналіз конкретної проблеми в результаті складної системи взаємопов’язаних дій і зворотного зв’язку. Він розглядає всі відповідні причинно-наслідкові змінні проблеми та всі соціальні, екологічні та економічні наслідки рішень для досягнення трансформаційних системних змін.

Рівні управління системою продовольчої безпеки визначаються рівнями її забезпечення. Так, для забезпечення продовольчої безпеки на національному рівні використовуються інструменти, засоби та механізми державного регулювання, на регіональному та рівні територіальних громад – місцеве самоврядування, на рівні домогосподарств та на індивідуальному рівні – необхідно використовувати спільні ініціативи. Система продовольчої безпеки та розвиток підприємництва на засадах сталого розвитку повинні враховувати механізми зменшення продовольчих втрат і харчових відходів в розрізі етапів (від виробництва до споживання) харчового ланцюга [31, 32]:

- на стадії виробництва;
- перетворення непридатних сільськогосподарських культур на продукцію з доданою вартістю; компостування непридатного для реалізації врожаю, використання новітніх технологій та сучасного обладнання в процесі виробництва та під час збору продукції; поліпшення доступ до інфраструктури та ринків;
- на етапі зберігання:
- вдосконалення технологій зберігання продуктів; впровадження енергоефективного обладнання для зберігання продукції з низьким вмістом

вуглецю; використання обладнання та технологій, що захищають продукти від проникнення та розмноження неспецифічної мікрофлори; покращення інфраструктури (наприклад, доріг, доступу до електроенергії);

- на етапі обробки та пакування :

- реінжиніринг технологічних процесів обробки та пакування продукції; вдосконалення системи управління ланцюгом поставок; використання тари, яка забезпечить більш тривале зберігання харчових продуктів без втрати їх якості з урахуванням оптимального об'єму упаковки; повторна обробка або перепакування продуктів, які не втратили поживних властивостей і якості;

- на етапі доставки та реалізації – здача непридатних для продажу харчових продуктів (наприклад, пошкодження упаковки); чіткі правила 60 зберігання харчових продуктів і суворе їх дотримання; вдосконалення правил маркування харчових продуктів;

- на етапі споживання:

- передача в заклади громадського харчування непридатних для подальшого зберігання продуктів харчування; зменшення розміру порції або можливість замовлення різних розмірів порцій; проведення кампаній з формування споживацької свідомості;. Складові системи продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку підприємництва повинні відповідати правовим, економічним, соціальним, екологічним та організаційним засадам державної політики України в сфері формування продовольчої безпеки України [28] та меті сталого розвитку

- такий підхід забезпечить досягнення визначених Цілей сталого розвитку України.

Також необхідно враховувати особливості України, які як негативно, так і позитивно впливають на процес запровадження моделі продовольчої безпеки, заснованої на принципах сталого розвитку підприємництва. На основі проведених досліджень, можна конкретизувати основну стратегічну

ціль розвитку сталого підприємництва в умовах забезпечення продовольчої безпеки, серед яких: створення умов для забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку підприємств агропродовольчої сфери шляхом узгодження процесів створення, просування та споживання продовольчих товарів на засадах сталого розвитку. У відповідності до загальних Цілей сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй, та прийнятих до реалізації Цілей сталого розвитку Україна -2030 [29], можна виділити наступні цілі сталого розвитку, які можуть бути реалізовані підприємствами агропродовольчого сектору України (табл. 1).

До ключових стратегічних орієнтирів розвитку підприємництва агропродовольчої сфери в системі Цілей сталого розвитку України можна віднести:

- створення стратегій сталого розвитку: на рівні національної економіки, регіонів України, територіальних громад та підприємств повинні розроблятися довгострокові стратегії та плани, спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку, таких як скорочення викидів парникових газів, зменшення нерівностей, підвищення якості життя і збереження природних ресурсів;

- створення стійкої економіки, яка сприяє економічному зростанню без шкоди для природи. Це може включати реформи в галузі оподаткування, підтримку зелених технологій і розвиток економіки споживання, зорієнтованої на сталість;

- удосконалення соціальної політики, а саме забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, житла та робочих місць, а також боротьбу з нерівністю та забезпечення прав людини;

- охорона навколишнього середовища: збереження природних ресурсів та боротьба з забрудненням є ключовими компонентами сталого розвитку, що включає в себе прийняття заходів для зменшення викидів CO₂, збереження біорізноманіття та використання зелених технологій;

Стратегічні напрямки розвитку підприємництва агропродовольчої
сфери в системі Цілей сталого розвитку України

Стратегічні орієнтири (Цілі сталого розвитку)	Стратегічні напрямки розвитку підприємств агропродовольчого сектору
Забезпечення продовольчої безпеки (Ціль сталого розвитку № 2)	Підприємства агропродовольчого сектору повинні сприяти забезпеченню стабільного доступу населення до безпечних, поживних і доступних продуктів харчування.
Збереження ресурсів та підтримка екологічної стійкості (Ціль сталого розвитку № 12)	Підприємства повинні впроваджувати ефективні методи виробництва, які зменшують негативний вплив на навколишнє середовище, включаючи зменшення викидів газів, використання більш стійких до стресів сортів та практики органічного виробництва.
Зменшення голоду і покращення якості харчування (Ціль сталого розвитку № 2)	Підприємства повинні сприяти зменшенню голоду і недоїдання, а також покращувати якість продуктів для покращення здоров'я населення.
Створення робочих місць та підтримка гідної праці (Ціль сталого розвитку № 8)	Підприємства повинні забезпечувати гідні умови праці для своїх працівників, сприяти створенню нових робочих місць та розвитку сільських громад.
Стимулювання інновацій (Ціль сталого розвитку № 9)	Підприємства повинні інвестувати в дослідження та розвиток, щоб вдосконалювати агротехнології, покращувати врожаї та оптимізувати виробництво.
Підтримка малого сільського господарства та сільських громад (Ціль сталого розвитку № 1 та 8)	Підприємства повинні сприяти розвитку малого сільського господарства та підтримувати розвиток сільських громад шляхом інвестицій та співпраці.
Зменшення втрат та відходів харчової продукції (Ціль сталого розвитку № 12)	Підприємства мають зменшувати втрати і відходи продуктів, а також розвивати практики утилізації та переробки відходів.
Сприяння соціальній відповідальності та етичному бізнесу (Ціль сталого розвитку № 12)	Підприємства повинні дотримуватися етичних стандартів у виробництві, сприяти соціальній відповідальності та забезпечувати справедливі умови для всіх зацікавлених сторін.
Розвиток партнерства та співпраці (Ціль сталого розвитку № 17)	Підприємства повинні співпрацювати з урядом, громадськими організаціями, іншими підприємствами та академічними установами для спільного досягнення цілей сталого розвитку

Джерело: систематизовано автором на підставі [29]

- глобальна співпраця: забезпечення співпраці між країнами і секторам господарства є важливим завданням для досягнення глобальних ЦСР, також важливо дотримуватися міжнародних угод і домовленостей, спрямованих на сталий розвиток; - соціальна свідомість і освіта: важливим аспектом є

підвищення рівня свідомості населення щодо сталого розвитку та сприяння освіті і навчанню населення щодо збереження навколишнього середовища та сталого споживання.

Ці управлінські орієнтири мають спільну мету – забезпечити збалансований і сталий розвиток, який задовольняє поточні потреби суспільства, не погіршуючи природний та соціальний фонд для майбутніх поколінь. Варто зауважити, що важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки відіграє мале підприємництво, особливо в контексті локальних та регіональних систем харчування. Це пояснюється тим, що малі підприємства часто виробляють продукцію на місцевому рівні, що сприяє розвитку локальних систем харчування й дозволяє зменшити відстані та час доставки продуктів, знизити екологічний вплив та підтримувати місцеву споживчу базу. Малий бізнес також забезпечує різноманітність продуктів, оскільки зосереджуються на виробництві незвичайних, традиційних або екзотичних продуктів, які можуть доповнювати асортимент продукції і розширювати доступність різних продуктів харчування.

Додатковою перевагою можна вважати те, що малі підприємства є більш гнучкими і швидше реагують на зміни в попиті та вимогах споживачів. Це може сприяти інноваціям у виробництві та розробці нових продуктів та методів. Також в умовах кризи або обмежень на зовнішню торгівлю саме підприємства малого бізнесу зазвичай обслуговують місцевий ринок, забезпечуючи споживачів свіжими та місцевими продуктами. Усі ці фактори роблять малий бізнес важливим гравцем у забезпеченні продовольчої безпеки та розвитку сталого сільського господарства і систем харчування. Підтримка малого бізнесу і сприяння його розвитку може мати значний позитивний вплив на продовольчу безпеку та сталість розвитку.

Сучасні глобальні тенденції, що характеризуються зростанням чисельності населення, розвиток воєнних конфліктів, які суттєво впливають на продовольчу логістику та порушують ланцюги поставок і кооперації у

сфері продовольства, зміни клімату, які супроводжуються екстремальними погодними проявами та багато інших чинників негативно впливають на стан продовольчої безпеки. У цьому контексті важливо зазначити, що Україна володіє значним природним потенціалом для виробництва сільськогосподарської продукції та, по деяких позиціях, здійснює суттєвий вплив на стан глобальної продовольчої безпеки. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, на початок 2021 року наша країна займала першу сходинку на світовому ринку олії соняшникової (46% світового агроекспорту), соняшникового шпрату (45%), проса (36%), третє місце за експортом ячменю (13%), кукурудзи та ріпаку (13%) та вагому частку світового ринку пшениці (10%) [56].

Основу розвитку сільського господарства в ринковій економіці складає саме підприємництво. Саме тому важливим чинником ефективного сільськогосподарського виробництва є створення умов для прибутковості даного виду бізнесу й одночасного забезпечення фізичної, економічної доступності продовольства для населення та його безпеки.

В цілому сучасна українська галузь виробництва продуктів харчування має значні труднощі, що насамперед обумовлені наслідками пандемії та актуальними реаліями воєнного стану, проте реальної загрози продовольчій безпеці Україні наразі немає. Україна продовжує експортувати продовольство й має достатньо ресурсів для забезпечення населення продуктами харчування. Варто також указати на масштаби гуманітарної допомоги, яку отримує Україна для незахищених верств населення, а саме: внутрішньо-переміщених осіб, людей, що втратили житло чи роботу через воєнні дії тощо, а це свідчить про безумовний внесок міжнародних благодійних організацій і підтримку продовольчої безпеки України [55].

Варто зазначити, що прибутковість сільськогосподарського виробництва у контексті сталого розвитку та продовольчої безпеки є актуальним інструментом розвитку внутрішнього продовольчого ринку

лише за умови забезпечення балансу між прибутками аграріїв та забезпечення ними соціального та екологічного ефекту для громадян, регіону та країни. У цьому контексті важливим завданням держави є створення умов для інвестування прибутків даних підприємств у інновації, зокрема екологічної спрямованості а також ефективного регулювання внутрішнього споживчого ринку з метою пріоритетного забезпечення фізичної і економічної доступності продовольства для всіх верств населення. Найменш рентабельним напрямком діяльності є харчова промисловість, рентабельність операційної діяльності якої коливається у межах 6-4%. Важливими стратегічним завданням є створення ефективних ланцюгів виробництва харчових продуктів, що опираються на вітчизняну сировину. Оскільки більшість видів кормів для тварин імпортуються.

Збалансування напрямків АПК між собою шляхом формування відповідних аграрних кластерів, розвиток харчової промисловості на базі місцевої сировини створить необхідні умови для зниження собівартості продукції та, відповідно цін на продовольчі товари на внутрішньому ринку. Основою відтворення і розвитку продовольчого комплексу є достатній обсяг інвестицій та їх ефективне розміщення. Підприємства продовольчого комплексу традиційно є інвестиційно привабливими. Особливо враховуючи природний (зокрема земельний і водний) потенціал України. Проте у 2022 році, основним джерелом капітальних інвестицій у сфері продовольства залишаються власні коши підприємств (90%).

Не менш важливим з позиції сталого розвитку є соціальний ефект розвитку агропродовольчої сфери. У цьому контексті важливими показниками є створення робочих місць на підприємствах АПК, забезпечення соціального захисту працівників та рівень оплати праці. Оцінюючи соціальну ефективність з цих позицій, слід відмітити, що попри зростання обсягів виробництва, в останні роки в галузі спостерігаємо скорочення зайнятих працівників. Так, протягом останніх восьми років,

чисельність працівників у сфері рослинництва та харчової промисловості скоротилася більш, ніж на 8%, а у тваринництві на 42%. Частково це пов'язано з впливом науково-технічного прогресу, при якому суттєво зросла продуктивність роботи. Разом з цим, чисельність зайнятих скоротилася також через зменшення кількості підприємств малого бізнесу, які поступово витісняються з ринку великими і середніми підприємствами за рахунок ефекту масштабу, неможливістю отримати кредитні ресурси та державного стимулювання розвитку саме великого бізнесу. В ЄС, велике значення в системі продовольчої безпеки надається саме стимулюванню малого бізнесу. Стимулювання малого бізнесу в аграрному секторі Європейського Союзу є важливою складовою політики розвитку сільського господарства та сільських регіонів. Це має на меті підтримку маленьких фермерських господарств і підприємств у сільській місцевості, сприяння розвитку різноманітних агропромислових секторів і забезпечення сталого розвитку сільських громад. Інструментами стимулювання малого бізнесу в аграрному секторі ЄС є:

1. Субсидії та гранти: ЄС надає фінансову підтримку малим сільськогосподарським підприємствам через різні програми субсидій і грантів. Ці кошти можуть використовуватися для покращення інфраструктури, модернізації обладнання, підвищення якості продукції і стимулювання інновацій.

2. Кредити та фінансування: ЄС сприяє доступу малих підприємств до фінансування шляхом гарантій і програм кредитування. Це допомагає малим сільськогосподарським підприємствам залучати капітал для розширення діяльності і вдосконалення технологій.

3. Навчання і консультування: ЄС підтримує програми навчання та консультування для сільських підприємців. Це допомагає покращити навички управління, використання новітніх технологій та розробку бізнес-планів.

4. Розвиток ринків: ЄС сприяє розвитку ринків і забезпеченню доступу до них для малих агропідприємств. Це може включати в себе заходи для сприяння місцевому споживанню, підтримку маркетингових заходів і розвиток сільського туризму.

5. Заходи щодо збільшення конкурентоспроможності: ЄС також сприяє підвищенню конкурентоспроможності малих агропідприємств через програми стандартизації і якості продукції.

6. Підтримка екологічної сталості: ЄС приділяє додаткову увагу підтримці екологічно стійкого сільського господарства та сільських підприємств, включаючи програми органічного виробництва і заходи щодо зменшення впливу на довкілля. Стимулювання малого бізнесу в аграрному секторі ЄС спрямоване на забезпечення економічного зростання, створення робочих місць, збільшення продуктивності та підвищення якості життя сільського населення. Такі заходи також сприяють збереженню природних ресурсів і збалансованому розвитку сільських регіонів [38].

Важливою ініціативою в Європейському Союзі є розробка плану дій та механізму реагування на кризу продовольчої безпеки, які спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки та стійкості продовольчої системи в умовах надзвичайних ситуацій. План передбачає співробітництво між різними суб'єктами, включаючи державні органи, приватний сектор та міжнародних партнерів, що сприяє ефективній координації та обміну інформацією в разі кризових ситуацій. План передбачає попереднє визначення вразливих позицій продовольчої системи та критичної інфраструктури в ланцюзі постачання продовольства, що дозволяє підготуватися до можливих ризиків та забезпечити вчасну реакцію [40].

Використання наявних даних, зокрема про погоду, клімат та ринки, допомагає передбачити та оцінити ризики для продовольчої системи та вживати відповідні заходи. Експертна група з розробки плану зосереджується на визначенні рекомендацій для подолання кризових

ситуацій, які спрямовані на збереження сталості та стійкості продовольчої системи. План дій враховує важливість збалансованого розвитку та зменшення негативних впливів на довкілля.

Цей план є важливим інструментом для забезпечення продовольчої безпеки та готовності до непередбачених ситуацій в ЄС. Він покликаний забезпечити надійне постачання продуктів харчування та підтримати стійку продовольчу систему навіть у випадку кризи. Лідери ЄС в березні 2022 року у Версалі ухвалили декларацію, в якій визначили потребу у зміцненні продовольчої безпеки та подоланні викликів, пов'язаних з вторгненням росії в Україну. Європейська Комісія розробила пакет заходів, спрямованих на підвищення продовольчої безпеки в ЄС та третіх країнах. Цей пакет включає коротко- та середньострокові пропозиції та заходи для забезпечення стійкості продовольчої системи. Комісія планує вжити заходів для підвищення продовольчої безпеки з використанням існуючих інструментів, не потребуючи додаткових законодавчих змін. Це може включати координацію дій між державами-членами та приватним сектором, а також зміцнення заходів, спрямованих на забезпечення сталості продовольчої системи. Комісія відклала дві законодавчі пропозиції Зеленої угоди, а саме перегляд Директиви про стале використання пестицидів та цілей відновлення природи, дозволяє зосередитися на важливих завданнях, пов'язаних з продовольчою безпекою. Комісія розробила пакет антикризових заходів для підтримки цих секторів у контексті вторгнення росії в Україну. Всі ці заходи спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки, зміцнення сталості продовольчої системи та підтримку секторів, що постраждали внаслідок кризи [41].

Вторгнення росії в Україну справді спричинило серйозні проблеми з продовольчою безпекою у всьому світі. Україна є одним із найбільших у світі виробників та експортерів пшениці, кукурудзи та соняшникової олії. Блокада російськими військами українських портів на Чорному морі

ускладнила експорт цієї продукції, що призвело до зростання цін на продовольство у всьому світі. Ця криза має кілька наслідків. По-перше, вона може призвести до зростання рівня голоду та недоїдання у країнах, які залежать від імпорту продовольства з України. По-друге, вона може посилити політичну та соціальну нестабільність у цих країнах. По-третє, вона може призвести до зростання міграції. Міжнародна спільнота вживає заходів для подолання цієї кризи. ООН та інші організації намагаються допомогти країнам, які постраждали від неї. Крім того, за посередництва ООН і Туреччини було досягнуто угоди про розблокування експорту з чорноморських портів [43]. Ця угода є важливою першою сходиною для вирішення продовольчої кризи. Однак вона не вирішує всі проблеми. Кілька країн, які залежать від імпорту продовольства, залишаються вразливими до нестабільності цін на продовольство та валютних курсів.

Для подолання цих проблем необхідно розблокувати експорт продовольства з України та інших країн, які постраждали від війни. Індекс продовольчих цін, відстежуваний FAO (Food and Agricultural Organization), вказує на зміни міжнародних цін на сировинні продукти. За останні часи цей індекс досягнув найвищого рівня в історії, що свідчить про зростання цін на продовольство. Вартість продуктів харчування в ЄС також зросла, що призводить до збільшення витрат на харчування для споживачів. Підвищений попит на соняшникову олією та пшеницю вказує на конкретні ринкові події, які вплинули на ціни на ці продукти. Відсутність можливості замінити пшеницю іншими продуктами спричиняє збільшення тиску на її ціни. Ціни на продовольство також залежать від витрат на енергію та коливання валютних курсів. Ціни на добрива зросли майже на 30% з початку 2022 року після минулорічного стрибка, в основному через підвищення цін на газ і сиру нафту, різке зростання попиту та експортні обмеження [53].

Це зростання цін на добрива матиме кілька наслідків. По-перше, воно призведе до підвищення витрат на виробництво продовольства. По-друге,

воно може призвести до зниження врожаїв, оскільки фермери можуть не мати можливості придбати необхідні добрива. По-третє, воно може призвести до зростання цін на продовольство для споживачів. Порушення структурних співвідношень міжнародних ринків продовольства також матимуть кілька наслідків. По-перше, вони призведуть до зростання цін на продовольство для споживачів у всьому світі. По-друге, вони можуть призвести до дефіциту продовольства в деяких країнах, особливо в тих, які залежать від імпорту продовольства з України та росії. По-третє, вони можуть призвести до політичної та соціальної нестабільності в деяких країнах. Інфляція може суттєво вплинути на ціни на продукти харчування, що негативно вразить домогосподарства з низькими доходами. Вони вже вразливі до економічних труднощів, і зростання цін може створити додатковий тиск на їхні бюджети. Люди, які стали жертвами конфліктів, війн або кризових ситуацій, особливо вразливі до продовольчої нестачі. Вони можуть втратити доступ до робіт та засобів до існування, що робить їх залежними від гуманітарної допомоги та програм соціальної підтримки.

Зростання цін на продовольство має серйозні наслідки для людей у всьому світі. Воно призводить до збільшення бідності та голоду, особливо в країнах, які сильно залежать від імпорту продовольства. За оцінками ООН, війна може збільшити кількість недоїдаючих людей [65]. Дефіцит продовольства також є наслідком війни. Україна є одним із найбільших виробників пшениці, кукурудзи та соняшникової олії у світі. Блокада портів у Чорному морі ускладнює експорт цих продуктів. Дефіцит продовольства може призвести до голоду у вразливих країнах, особливо в країнах Африки та Близького Сходу.

Голод може мати серйозні наслідки для здоров'я та розвитку людей. Він може призвести до затримки росту у дітей, погіршення стану здоров'я та навіть смерті. Втрати виробництва зернових культур в Україні внаслідок воєнного конфлікту та руйнувань можуть мати довготривалі наслідки для

продовольчої безпеки та економіки країни. Зниження обсягів виробництва та обмеження експорту можуть вплинути на доступність продуктів харчування для населення, особливо для вразливих груп. Узгодженість та спільні дії міжнародної спільноти важливі для забезпечення продовольчої безпеки та залагодження наслідків кризи. Ця ситуація підкреслює важливість розвитку стійких продовольчих систем, зменшення залежності від імпорту, розширення мереж постачання, інвестування в сільське господарство та інфраструктуру, а також зусилля щодо уникнення спекуляції на агропродовольчих ринках.

Європейський Союз, незважаючи на те, що він значною мірою самозабезпечується ключовими сільськогосподарськими продуктами, він є значним нетто-імпортером певних продуктів, таких як соняшникова олія та морепродукти. Крім того, ЄС залежить від ряду ключових імпортних ресурсів, таких як енергія, корми для тварин і кормові добавки, а також від сільськогосподарських добрив. Ця залежність може призвести до проблем у ЄС, оскільки ціни на ці ресурси зростають. Крім того, експортні обмеження, введені деякими країнами, можуть ускладнити доступ ЄС до цих ресурсів. В цілому, війна росії проти України має серйозні наслідки для продовольчої безпеки у всьому світі та ЄС. Ці наслідки можуть тривати роками, і вони вимагають міжнародної співпраці для їх вирішення.

Європейський Союз вживає конкретні заходи щодо підвищення продовольчої безпеки та відповідає на виклики, які виникають через конфлікт між росією та Україною. ЄС виявляє солідарність з країнами, що зазнають впливу конфлікту, шляхом надання надзвичайної допомоги та механізмів для забезпечення доступності їжі. Це може допомогти забезпечити стабільний доступ населення до продовольства під час кризових ситуацій.

ЄС сприяє трансформації продовольчої безпеки в більш сталу систему шляхом підтримки розвитку сталого виробництва, що допомагає зменшити

залежність від зовнішніх ризиків та забезпечити стабільне постачання продуктів харчування. ЄС підтримує торгівлю українськими сільськогосподарськими товарами, продуктами харчування та добривами, сприяючи їх експорту на світовий ринок, що дозволяє зменшити можливий дефіцит продуктів. ЄС підсилює співпрацю на багатосторонніх форумах та інших міжнародних платформах, спрямовану на розв'язання проблем глобальної продовольчої безпеки, що забезпечує розробку спільних підходів до вирішення проблем продовольчої безпеки.

Загалом, заходи ЄС спрямовані на посилення стійкості продовольчої системи та забезпечення безпеки населення в умовах геополітичних та економічних турбулентностей.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>